

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV ÖST RAPPORT 2007:30

ARKEOLOGISKA UTREDNINGAR OCH FÖRUNDERSÖKNINGAR VID RIKSVÄG 50

Mellan Ödeshög och Alvastra

Del 1. Områdena 1–9 • Dnr 422-1972-2006

Del 2. Områdena 3, 5, 7 och 10 kompletterande undersökningar • Dnr 421-3811-2006

I Ödeshögs och Västra Tollstads socknar, Ödeshögs kommun
Östergötland

Bengt Elfstrand

UV ÖST RAPPORT 2007:30

ARKEOLOGISKA UTREDNINGAR OCH FÖRUNDERÖKNINGAR VID RIKSVÄG 50

Mellan Ödeshög och Alvastra

Del 1. Områdena 1–9

Dnr 422-1972-2006

Del 2. Områdena 3, 5, 7 och 10 kompletterande undersökningar

Dnr 421-3811-2006

I Ödeshögs och Västra Tollstads socknar
Ödeshögs kommun
Östergötland

Bengt Elfstrand

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

Riksantikvarieämbetet

Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV Öst

Roxengatan 7, 582 73 Linköping

Tel. 013-24 47 00

Fax 013-10 13 24

uvost@raa.se

www.raa.se/uv

Omslagsbild Översikt över område 3, en boplotsplatå. Foto Bengt Elfstrand.

Produktion/grafisk form Britt Lundberg

Grafik Lars Östlin

Foto Bengt Elfstrand

Utskrift UV Öst, Linköping 2007

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L 1999/3.

© 2007 Riksantikvarieämbetet

UV Öst, Rapport 2007:30

ISSN 1404-0875

Innehåll

Del 1. Områdena 1–9

Sammanfattning 5

Inledning 5

Syfte och metod 6

Topografi och fornlämningsmiljö 6

Undersökningsresultat 6

Undersökningsresultatet på de nio områdena blev följande 6

Sammanfattande åtgärdsförslag 13

Referenser 13

Administrativa uppgifter 13

Del 2. Områdena 3, 5, 7 och 10, kompletterande undersökningar

Sammanfattning 14

Inledning 14

Syfte och metod 14

Topografi och fornlämningsmiljö 15

Undersökningsresultat 15

Undersökningsresultatet på de fyra områdena blev följande 15

Sammanfattande åtgärdsförslag 20

Referenser 21

Otryckta källor 21

Administrativa uppgifter 21

Fig 1. Karta över Östergötland med platsen för undersökningsområdet markerad.

Fig 2. Utdrag ur gröna kartan, Hjo 8E SO, med undersökningsområdet markerat. Skala 1:50 000.

Del 1. Arkeologisk utredning etapp 2 och arkeologisk förundersökning

Nio platser utmed Riksväg 50 mellan Ödeshög och Alvastra

Område 1, utredning etapp 2, Ödeshög 6:16

Område 2, förundersökning, vid RAÄ 69 och 70, Ödeshög 7:4 och Ingvaldstorp 10:1

Område 3, utredning etapp 2, Ingvaldstorp 10:1 och Sjöstorp 1:1 (RAÄ 118)

Område 4, utredning etapp 2, Sjöstorp 1:1

Område 5, utredning etapp 2, Sjöstorp 1:1 (RAÄ 119 och 120)

Alla i Ödeshögs socken

Område 6, utredning etapp 2, Tägneby 2:5 (RAÄ 227)

Område 7, utredning etapp 2, Forsby 7:1 och 10:1 (RAÄ 226)

Område 8, förundersökning, vid RAÄ 4, 13, 84, 91, 92, 93, 94 och 97, Alvastra 5:1, Tollstad 12:1

Område 9, förundersökning, vid RAÄ 24, Alvastra 5:1

Alla i Västra Tollstads socken

Ödeshögs kommun, Östergötland

Dnr 422-1972-2006

Sammanfattning

Vägverket, Region Sydöst planerar att öka säkerheten genom vägslingor m m utmed Riksväg 50 mellan Ödeshög och Alvastra. För detta ändamål utfördes arkeologiska utredningar etapp 2 och förundersökningar på nio olika platser utmed riksvägen. Utredningen visade att det förekom fornlämningar på fem av de nio undersökta platserna. Boplatslämningar förekommer på områdena 3, 6 och 9. Två av dessa (nr 6 och 9) var, i de områden som berördes av exploateringen, totalt sönderplöjda och bedömdes vara utan vidare arkeologiskt värde. Vid område 7 ligger en fossil odlingsyta under nuvarande plöjskikt och vid område 5 finns en stenrad som vid utredningen tolkades som rester efter en stensträng. Övriga områden saknade äldre lämningar eller fynd.

Riksantikvarieämbetet, UV Öst föreslår att arkeologiska förundersökningar utförs på områdena 3, 5 och 7. Inga vidare åtgärder föreslås på områdena 1, 2, 4, 6, 8 och 9.

Inledning

Vägverket, Region Sydöst, Linköping ämnar att öka säkerheten på riksväg 50 mellan Ödeshög och Alvastra genom att bygga vägslingor vid avfarter (områdena 2, 3, 4 och 7), en vändplan (område 1), en ny körväg (område 5 och 6), breddning vid kurva (område 8) och en busshållplats (område 9) till olika fastigheter i Ödeshögs och Västra Tollstads socknar i Östergötland. De utredda och förundersökta lämningarna ligger inom en mils sträcka. Områdesnumreringen är densamma som i rapporten för den arkeologiska utredningen etapp 1 (RäF 2006). De markavschnitt som planerats att exploateras går inte genom några registrerade fornlämningar men ligger i närheten och på några ställen förekommer bra topografiska lägen och jordar eller skärvsten i åkerytorna som kunde indikera eventuella lämningar. För undersökningarna ansvarade Bengt Elfstrand som också sammanställt rapporten. Vägverket svarade för samtliga kostnader.

Syfte och metod

Att utredningarna hade som syfte att konstatera om det fanns äldre lämningar inom de utvalda markpartierna. Förundersökningarna låg i närheten av registrerade fornlämningar och syftet var där att kontrollera aktuella, angränsande ytor. Undersökningarna har utförts på traditionellt vis med grävmaskin och dokumentation. I denna rapport är endast anläggningsplaner för områdena 6 och 9 medtagna. Områdena 3, 5 och 7, där fasta fornlämningar påträffats, redovisas i förundersökningarna i nästföljande delrapport (dnr 421-3811-2006).

Topografi och fornlämningsmiljö

Det aktuella området ligger i fullåkersbygd inte långt från Vättern mellan Ödeshög och Alvastra. Jordarterna varierar kraftigt i området, från grus, postglacial finmo, glacial grovlera, blockfattig moränlera, morän och isälvsavlagringar (Svantesson 1981 s 30ff). Inom det aktuella området förekommer ytsvallade moiga och sandiga jordar som tidigt var attraktiva odlingsjordar. Topografin av flackt böljande karaktär anger också några attraktiva lägen för dolda gravar eller boplatser. Det rika fornlämningsbeståndet i anslutning till- eller i närområdet av de aktuella vägslingorna visar att samtliga berörda områden bör kontrolleras. Enstaka gravar (RAÄ 70 i Ödeshögs sn och 71 i Västra Tollstads sn) markerar ofta gravfält. Ett stort antal skålgropsförekomster finns i omgivningarna (RAÄ 69:1 och 2, 119 i Ödeshögs sn och RAÄ 28, 51:1, 51:2 och 52 i Västra Tollstads sn). Dessa indikerar i många fall boplatser, liksom förekomsten av lösfynd (RAÄ 65, 66 och 89 i Ödeshögs sn). Gravfälten i området (RAÄ 7, 116 och 117 i Ödeshögs sn) kan också indikera en dold boplatser i närheten eller också kan gravfältet vara större än vad som framkommit vid tidigare undersökningar (RAÄ 24 i Västra Tollstads sn). Gravfältet (RAÄ 24) vid Smörkullen har varit föremål för en av de större undersökningarna av främst äldre järnålder i västra Östergötland. Här undersöktes 280 gravar varav flera var vapengravar (Browall 2003:96ff). Gravfältets egentliga uträkning är okänt mot söder vilket motiverade en förundersökning vid område 9. Det hårda exploateringstrycket från jordbruket och den aktuella vägsträckningen gör att en del av de planerade områdena har minskat i yta ur ett arkeologiskt perspektiv. Om beskrivningar av de kända arkeologiska objekten och områdets arkeologiska potential hänvisas till Erika Råfs utredningsrapport etapp 1 (ÖLM 2006:1).

Undersökningsresultat

De nio olika platserna låg i anslutning till Riksväg 50. Många av platserna hade gradvisa skador på grund av aktiviteter vid sidan av vägen, som olika ledningsschakt, odlingsdiken m m. Även odlingen genom århundradens lopp hade satt sina spår i lager under plöjskikten. Det fanns markpartier som var helt orörda i åkrarna med ganska välbevarade lämningar. En del objekt låg i betesmark som hade en bättre bevaringsgrad på grund av sporadisk odling endast under någon kortare tid. De flesta schakten drogs med en skopbredd 1,5 m. Sammanlagt rörde det sig om en 5150 m² stor exploateringsyta varav 720 m² undersöktes.

Undersökningsresultatet på de nio områdena blev följande

Område 1

1/190 km. Vändplan, Ödeshög 6:16. Ca 100 m², i åkerkip. Grusunderlag på plan mark. I åkerytan skarpkantad sten som möjligen kan vara rundnött skärvsten. Boplatsläge. 10 m långt schakt. Brungrått ytlager med enstaka skärvstenar. Under ett mörkbrunt i ett 0,35–0,40 m tjockt sandlager med kolstänk och några tegelbitar på brunt grus.

Åtgärdsförslag: Inga ytterligare arkeologiska åtgärder.

Område 2

1/700 km. Vägslinga, Ödeshög 7:4, Ingvaldstorp 10:1. Ca 600 m², i åker. Sandunderlag på liten förhöjning. Intill RAÄ 70:1 i Ödeshögs socken (borttagen grav) och nära RAÄ 69 (skålgropslokaler). Ytterligare gravar kan finnas, även boplatser. 17 m långt schakt i svag östsluttning. Stenig brun sand på gul sandbotten. I övre sandlagret enstaka skärvstenar, flaskglas, tegelbit, rödgods.

Åtgärdsförslag: Inga ytterligare åtgärder.

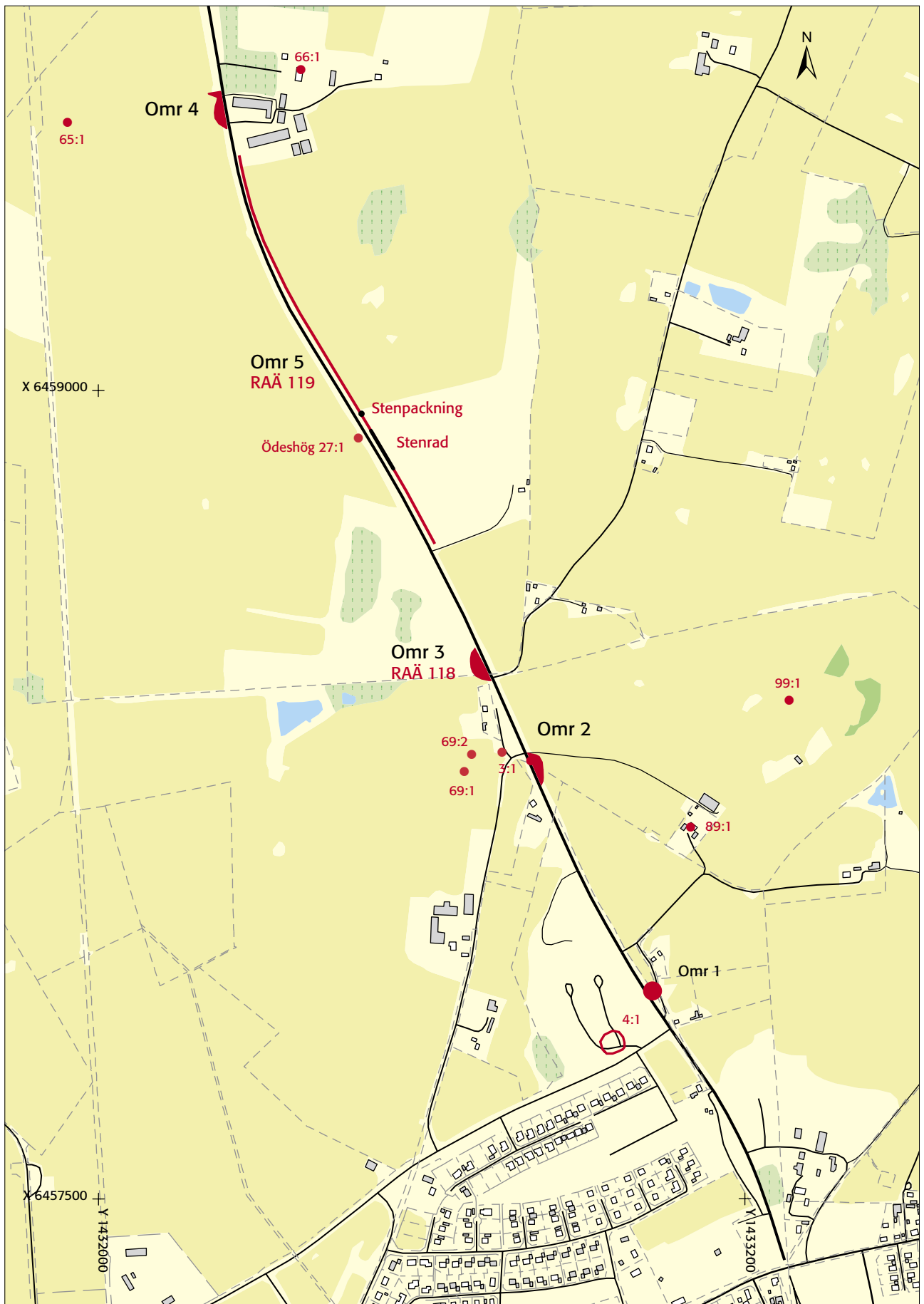

Fig 3. Utdrag ur fastighetskartan 8E 1g Ödeshög över södra delen av undersökningsområdet med de separata områdena och de närliggande fornlämningarna markerade. Skala 1:10 000.

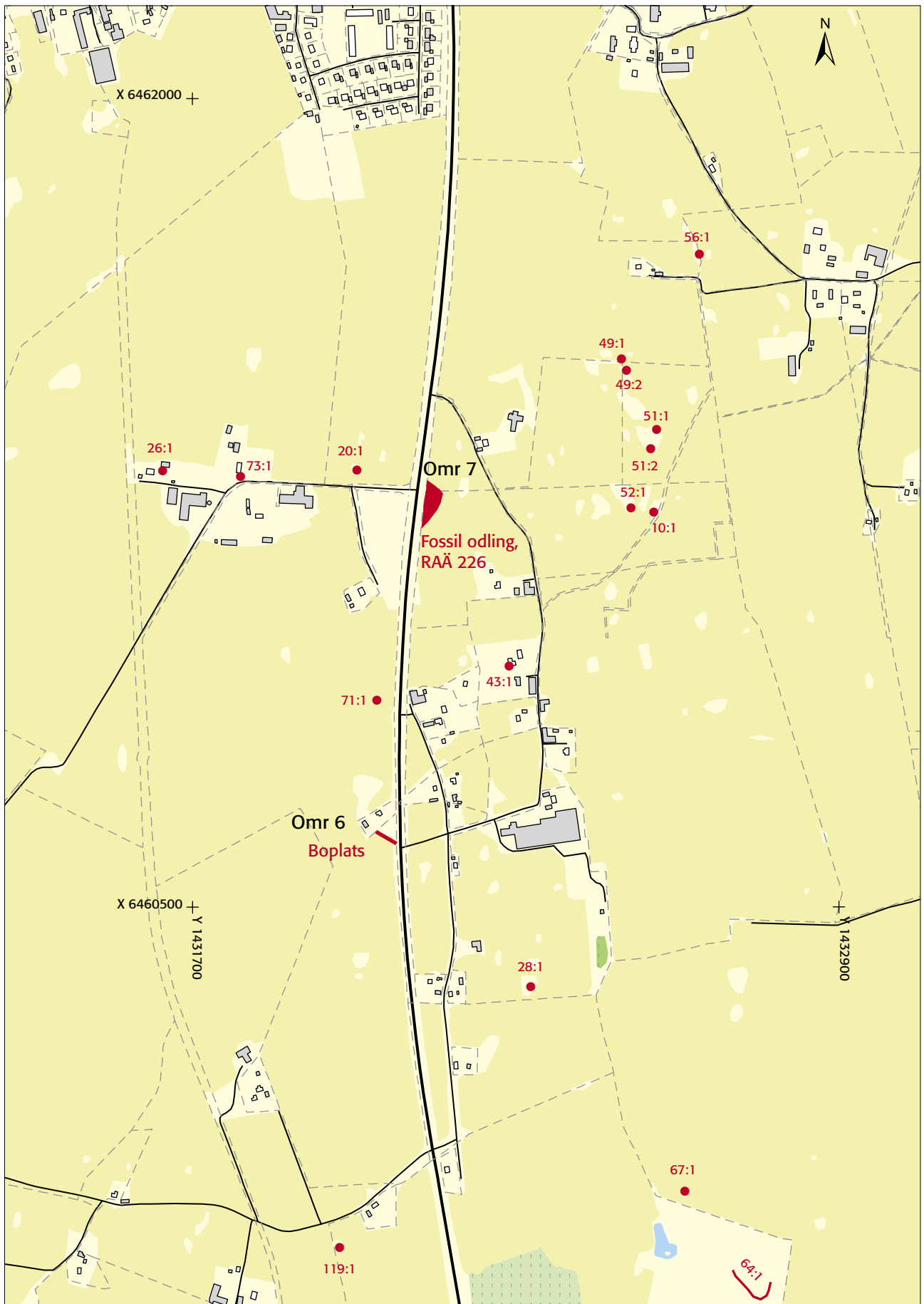

Fig 4. Utdrag ur fastighetskartan 8E 2g Västra Tollstad över mellersta delen av undersökningsområdet med de separata områdena och de närliggande fornlämningarna markerade. Skala 1:10 000.

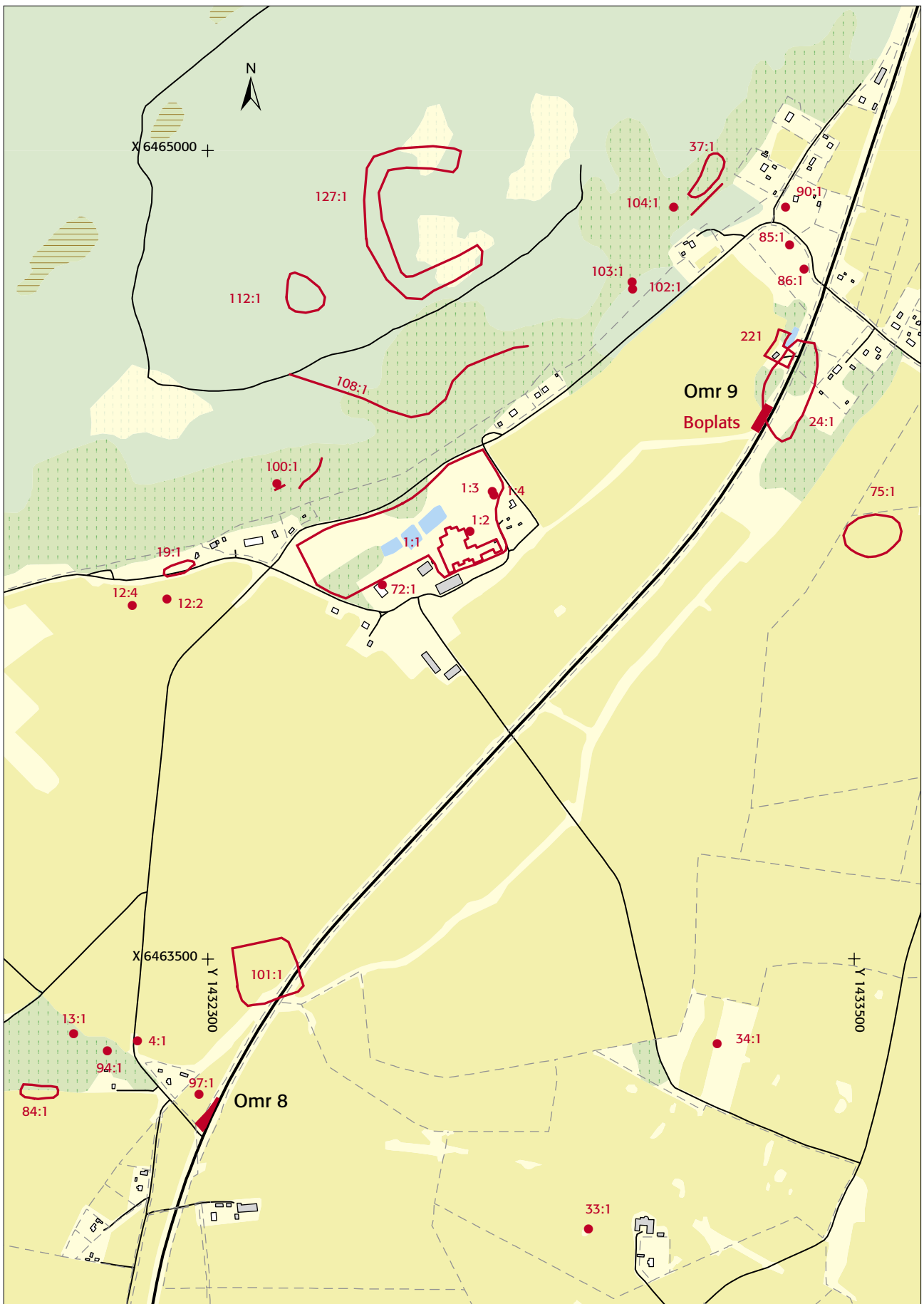

Fig 5. Utdrag ur fastighetskartan 8E 2g Västra Tollstad över norra delen av undersökningsområdet med de separata områdena och angränsande fornlämningarna markerade. Skala 1:10 000.

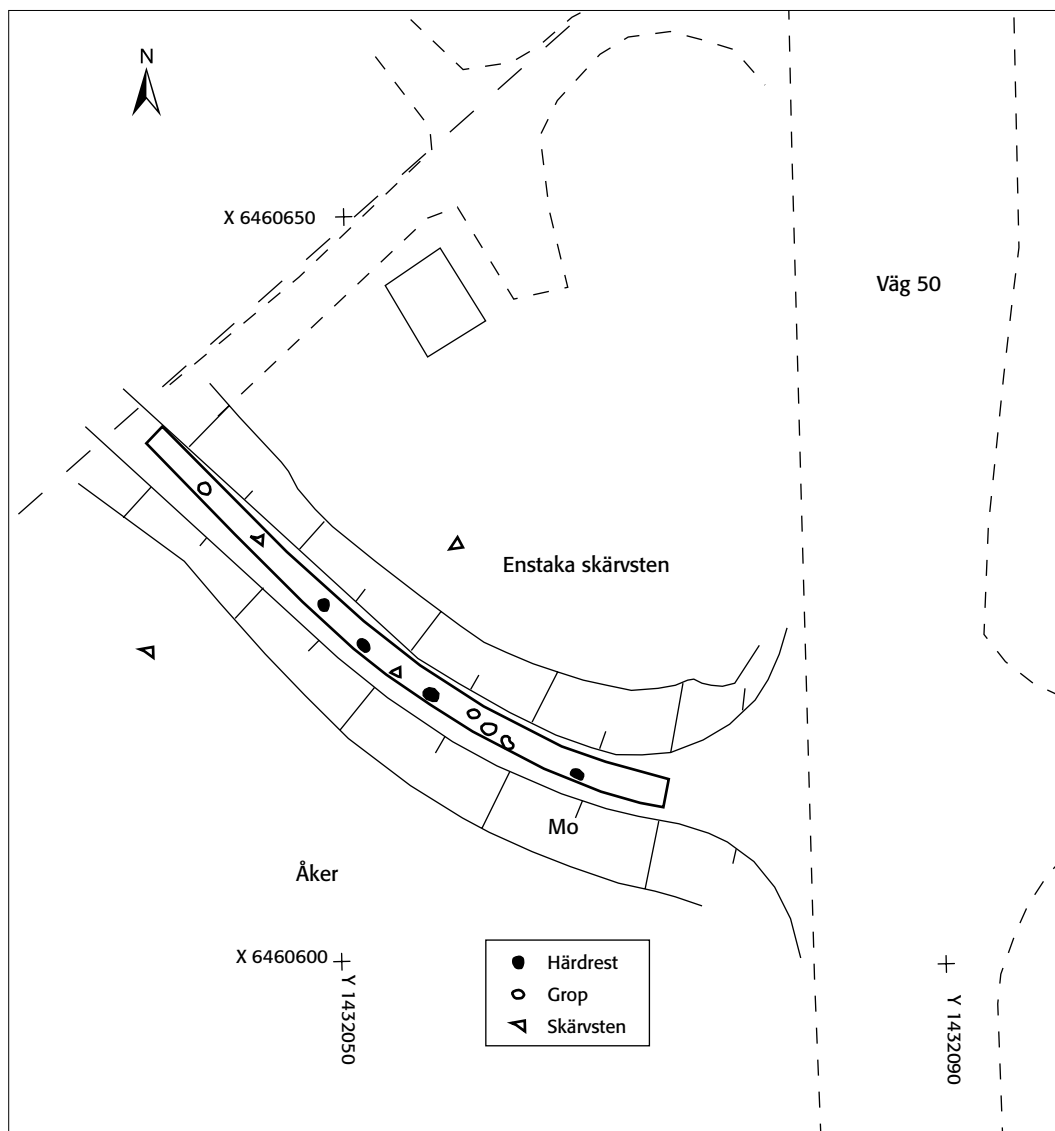

Fig 6. Område 6 med 4 sönderplöjda sotfläckar efter härdar och fyra flacka gropar efter en boplats i schaktet. Skala 1:500.

Område 3

1/840 km. Vägslinga, Ingvaldstorp 10:1 och Sjöstorp 1:1. Ca 500 m², i beteshage. På en förhöjning av morän. Troligt boplatsläge nära vatten. Objekt 1 i Ödeshögs socken (Räf, 2006, s 8 och 13), ev gravar även möjligt. I Ingvaldstorps åkergip på krönet av en liten ås under plöjskiktet med skärvsten i fanns ett tjockt mörkbrunt gruslager med en krukskärva och en liten bit rödgods i det 11 m långa schaktet. I beteshagen på Sjöstorps ägor norr därom drogs ett 7 m långt schakt. Under ett sandigt myllager började ett svartbrunt sandlager med skärvsten på ytan. Det grävdes ej i det undre lagret. Är en boplats eller gravar.

Åtgärdsförslag: En förundersökning föreslås för att konstatera platsens karaktär och om det är en boplats eller ett gravfält.

Område 4

3/000 km. Vägslinga, Sjöstorp 1:1. Ca 600 m², i åker. Sluttning med moiga jordar. Troligt boplatsläge. Flintyx och flintspets funna i området omkring (RAÄ 65 och 66 i Ödeshögs socken). Objekt 2 (Räf, 2006, s 8 och 13). Möjlig stenåldersboplats. I det 15 m långa schaktet på plan mark i sandig mylla i plöjskiktet med tegelflis. I botten gul sandig morän. Inga lämningar eller fynd förekom.

Åtgärdsförslag: Inga vidare arkeologiska åtgärder föreslås.

Område 5

Ca 2/600 km. Ny åkerkörväg för Sjöstorp 1:1. Ca 800 m lång sträcka (ca 2000 m²). Flack förhöjning och plan mark med moiga jordar. Troligt boplatsläge. Objekt 1 i Ödeshögs socken (Räf, 2006, s 8 och 13). Sammanlagt grävdes 21 schakt med totalt 317 m från söder mot norr, varav de 10 första låg i beteshagen i söder och var 5–12 m långa med 20 m:s mellanrum. Under förnan var brun sand. Ca 170 m från södra änden av hagen syntes en 43 m lång rad av glest lagda 0,50–0,80 m stora stenar som började mellan schakten 6 och 7. Stenraden fortsatte ytterligare 32 m norrut. Vid ett tvärschakt över raden kunde det konstateras mindre sten på båda sidor om raden. Stenraden låg ganska ytligt och tolkades som en möjlig stensträng. Längre norrut i schakt 10 framrensades, 12 m söderut från hagens norra gräns, på en liten höjdpå en tät stenpackning av knytnävsstora stenar 3 m brett tvärsöver schaktet. Packningen förmodades vara rester efter en väg eller möjligen en skadad stenpackning efter en förhistorisk grav. De övriga schakten 11–21 drogs i åkern norr därom mellan hagen och Sjöstorps ekonomibyggnader längst i norr på en sträcka av 500 m. Dessa var 5 m långa med ett mellanrum på 50 m över några förhöjningar som innan undersökningen tolkats som bra boplatslägen. I schakten var det brun stenig sand med enstaka tegelflis.

Åtgärdsförslag: I hagen bör stenraden förundersökas liksom stenpackningen. I åkern norr om hagen fanns inga lämningar av arkeologiskt intresse.

Område 6

4/120 km. Ny väg till fastigheten Tägneby 4:2. Vägen ligger på Tägneby 2:5. Ca 400 m² i åker. Sluttning med enstaka skärvstenar i moiga jordar. Troligt boplatsläge. Ett 41 m långt schakt drogs 5 m väster om vägdiket i åkern över ett spillvattenledningsschakt och mot nordväst rakt upp till en liten väg utmed tomten. Schaktet går i riktning mot ett garage. Skärvsten fanns i små mängder under plöjskiktet. 17 m mot nordväst från schaktets sydöstra ände låg 0,40 m under åkerytan en 0,50x0,90 m stor svagt sotigt fläck (A1). Samma typ av fläck (A2) framkom 2 m från sydöstra kanten under ett 0,30 m tjockt plöjskikt. 5 m nordväst om A1 fanns ytterligare en sotfläck som dragits ut genom plöjning till en spets mot nordväst. Sotfläcken (A3) var droppformad och 1 m lång och 0,35 m bred i sydöstra änden. Det var svagt sotigt omkring sotfläcken med enstaka skärvstenar och kol (kolprov 1). Ca 3 m nordväst om A3 förekom en diffus 0,60x0,70 m stor sotfläck (A4). Tre mycket flacka gropar 0,30–0,50 m stora, fyllda med grå lerig mo fanns också i schaktet. Markbotten bestod av brun lera i sydost som successivt gick över till gulbrun lerig mo för att bli gul mo längst i nordväst.

Åtgärdsförslag: Boplatstresterna är i ett så sönderplöjt skick att någon ytterligare information av arkeologiskt värde ej går att få. Hur lämningarna ser ut utanför schakten är fortfarande en öppen fråga. Inga ytterligare åtgärder föreslås.

Område 7

4/780 km. Vägslinga, Forsby 7:1 och Forsby 10:1. En stor del av vägslingan berörs ej på grund av hög vägslänt. Kvar är ca 500 m² i åker. Röjningsröse öster därom (objekt 4 i Västra Tollstads socken, se Räf 2006 s 9 och 13). Moiga jordar med ett mörkare lager under plöjskikt. Det mörka lagret som var åtminstone 24 m långt i schaktet och uppblandad med glest förekommande skärvstenar slutade med en rak linje som gick i öst–väst i norra änden av schaktet och norr därom framkom en 0,5 m stor härdrest av sot och kol med enstaka skärvstenar. Möjlig odlingsyta eller boplat.

Åtgärdsförslag: För odlingsytan föreslås en förundersökning så att dess utseende och karaktär klargörs.

Område 8

6/720 km. Vägkurva och avfart, Tollstad 12:1 och Alvastra 5:1. Vid RAÄ 4 i Västra Tollstads socken. Boplats med oviss utsträckning. Marken vid den planerade vägkurvan från väg 927 är kraftigt bearbetad och utgår. Vägbreddningen vid Rv 50 berör ca 300 m² i sandig åker. Möjligen en fortsättning på RAÄ 4. I det 10 m långa schaktet väster om väggkanten förekom ett lerigt myllager på beige-grå lera.

Åtgärdsförslag: Inga vidare åtgärder föreslås.

Område 9

8/360 km. Vägficka, Alvastra 5:1. Kanten på den höjd där gravfältet Smörkullen (RAÄ 24 i Västra Tollstads socken) låg. Större delen av vägfickan kommer att ligga i hög vägs-länt och i ett dike. Kvar är ca 150 m² i sandig åker. Möjligen gravar. Plöjskiktet bestod av svartaktigt grus och sand 0,3 m tjockt. I detta förekom enstaka skärvstenar. Rester av en meterstor härd visade sig som sotstrimmlor, på grund av kraftiga plöjskador, i den gula bottensanden. Det förekom skärvsten och koncentrerat sot fläckvis i plöjskiktet omedelbart ovanför härdresten. Det förekom även små sotfläckar spridda i botten i det 27 m långa schaktet. Möjligen har det legat en boplats i sluttningen som numera plöjts bort och resterna har hamnat i plöjskiktet. Markbotten var full med ledningsschakt som bidragit till förstörelsen.

Åtgärdsförslag: Inga vidare arkeologiska åtgärder föreslås.

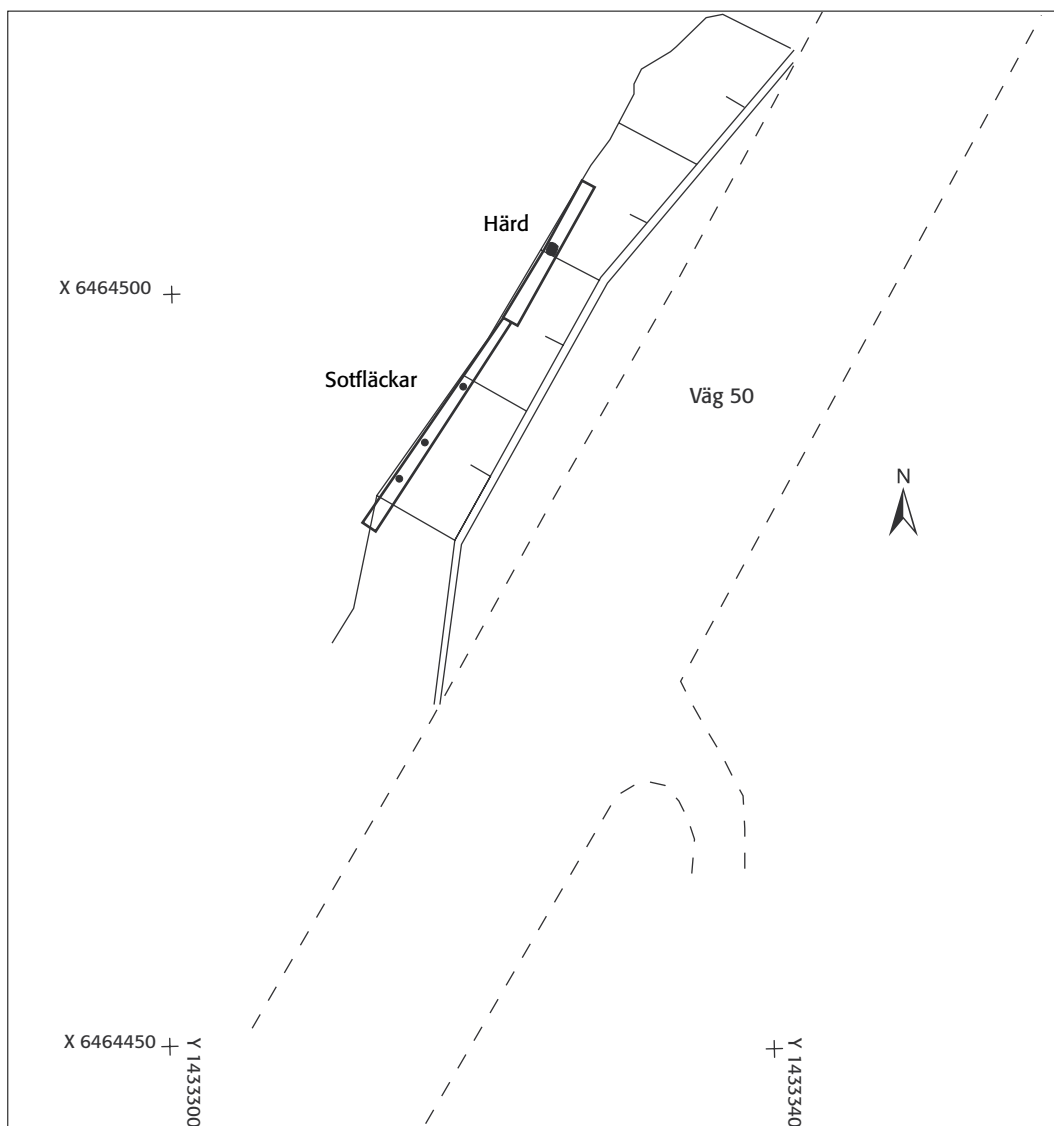

Fig 7. Område 9 med en sönderplöjd härd och sotfläckar markerade. Skala 1:500.

Sammanfattande åtgärdsförslag

UV Öst föreslår att arkeologiska förundersökningar utförs på områdena 3, 5 och 7. Områdena 6 och 9 innehöll boplatser men dessa hade så omfattande plöjskador att inga ytterligare arkeologiska åtgärder föreslås liksom områdena 1, 2, 4 och 8 som saknade arkeologiska lämningar eller fynd.

Linköping i mars 2007

Bengt Elfstrand

Referenser

- Browall, Hans. 2003. *Det forntida Alvastra*. Statens Historiska Museum. Monographs 6. Stockholm.
- Räf, Erika. 2006. *Ombyggnad av RV 50 sträckan Ödeshög-Alvastra. Ödeshög och Västra Tollstads socknar, Ödeshögs kommun, Östergötlands län. Arkeologisk utredning etapp 1*. Östergötlands Länsmuseum, Rapport 2006:1. Linköping.
- Svantesson, Sven-I. 1981 *Beskrivning till jordartskartan. Hjo SO. SGU. Serie Ae Nr 44*. Uppsala.

Administrativa uppgifter

Län: Östergötland

Landskap: Östergötland

Kommun: Ödeshög

Socken: Ödeshög och Västra Tollstad

Plats: Ödeshög 6:16, Ödeshög 7:4, Ingvaldstorp 10:1, Sjöstorp 1:1 i Ödeshögs sn och Tägneby 2:5, Forsby 7:1, Forsby 10:1, Tollstad 12:1 och Alvastra 5:1 i Västra Tollstads sn.

Fornlämning: 69 och 70 i Ödesgögs sn och 4, 13, 24, 84, 91, 92, 93, 94 och 97 i Västra Tollstads sn.

Läge: Fastighetskartan 8E 1g Ödeshög, 084 16 och 8E 2g Västra Tollstad, 084 26

Undersökningens mittpunkt: X6461,25 Y1432,15

Koordinatsystem: RT90 2;5 gon V

Höjdsystem: RH 00

Riksantikvarieämbetets dnr: 422-1972-2006

Länsstyrelsens dnr: 431-7582-06

Länsstyrelsens beslutsdatum: 2006-08-16

Projektnummer: 1510200

Intrasisprojekt: O2006081

Rapportnummer: 2007:30

Ansvarig arkeolog: Bengt Elfstrand

Beställare: Länsstyrelsen i Östergötlands län

Kostnadsansvarig: Vägverket Region Sydöst

Undersökningstid: 2006-08-31–2006-09-13

Undersökningsområde: 1 mil

Undersökt yta: 720 m²

Fynden och kolprovet förvaras på UV Öst i väntan på fyndfördelning.

Rapportmaterialet förvaras på ATA (Antikvarisk topografiska arkivet), Stockholm.

Del 2. Kompletterande arkeologisk utredning, etapp 2 och arkeologisk förundersökning

Boplatser, odlingsyta och stenmur utmed Riksväg 50 mellan Ödeshög och Alvastra

Område 3, förundersökning, RAÄ 218, Ingvaldstorp 10:1 och Sjöstorp 1:1, Ödeshögs socken

Område 5, förundersökning, RAÄ 219 och 220, Sjöstorp 1:1, Ödeshögs socken

Område 7, förundersökning, RAÄ 226, Forsby 7:1 och Forsby 10:1, Västra Tollstads socken

Område 10, utredning etapp 2, RAÄ 225, Alvastra 12:1, Västra Tollstads socken

Ödeshögs kommun, Östergötland

Dnr 421-3811-2006

Sammanfattning

Vägverket Region Sydöst planerar att komplettera Riksväg 50 med vägslingor och en ny körväg på vägsträckan mellan Ödeshög och Alvastra. De förundersökta objekten konstaterades vid utredningarna som redovisas i föregående delrapport. RAÄ 218 är en boplatz med ett svartaktigt sandlager med skärvstenar och fynd. Under lagret låg en härd i schaktet. RAÄ 219 består av en 180 m lång och 2 m bred stenmur som var dold under marken samt en stenväggning, RAÄ 220 utanför en borttagen torpgrund. RAÄ 226 består av en fossil odlingsyta som är ett svart lager ca 0,2 m tjockt. Område 10, RAÄ 225, utgöres av en kraftigt sönderplöjd och demolerad boplatz med diffusa lämningar och ett säkert stolphål som undersöktes. UV Öst föreslår att de förundersökta fornlämningarna omfattas av slutundersökningar. Område 10 som omfattades av en arkeologisk utredning etapp 2 är så förstörd att inga vidare åtgärder inom exploateringsytan föreslås.

Inledning

Vägverket Region Sydöst planerar att öka säkerheten på Riksväg 50 inom den färdigbyggda sträckan mellan Ödeshög och Alvastra. Vägslingor, en ny körväg, en vändplan, vägbreddning och en ny busshållplats har fördelats på 9 platser inom en mils sträcka som redovisats i föregående rapport. Av dessa har områdena 3 (RAÄ 218 i Ödeshögs socken), 5 (RAÄ 219 och 220 i Ödeshögs socken) och 7 (RAÄ 226 i Västra Tollstad socken) blivit föremål för förundersökningar. En kompletterande undersökning i form av en arkeologisk utredning etapp 2 har utförts vid område 10 (RAÄ 225 i Västra Tollstads socken), en vägslinga för avtagsvägen till Nävstad på fastigheten Alvastra 12:1 i Västra Tollstads socken. Alla ligger i Ödeshögs kommun, Östergötland. För undersökningarna ansvarade Bengt Elfstrand som också skrivit rapporten. Vägverket Region Sydöst stod för samtliga kostnader.

Syfte och metod

Utredningen vid område 10 hade som syfte att konstatera om det fanns äldre lämningar inom de utvalda markpartiet. Förundersökningarna har utförts på tre ställen med lämningar som påträffades genom arkeologiska utredningarna etapp 2. De nyupptäckta fornlämningarna har redovisats i rapport del 1 (dnr: 422-1972-2006). Syftet med förundersökningarna var att konstatera lämningarnas omfattning och karaktär. Dessa skall ligga till grund för planeringen av eventuella slutundersökningar. De förundersökta lämningarna har erhållit fornlämningsnummer från FMIS. Undersökningarna har utförts på traditionellt vis med grävmaskin och dokumentation. Lämningarna är fotograferade och delvis ritade samt beskrivna och har registrerats i Intrasis.

Topografi och fornlämningsmiljö

Det aktuella området ligger i en fullåkersbygd inte långt från Vättern mellan Ödeshög och Alvastra. Jordarterna varierar kraftigt i området. Från grus, postglacial finmo, glacial grovlera, blockfattig moränlera, morän och isälvsavlagringar (Svantesson 1981 s 30ff). Inom det aktuella området förekommer ytsvallade moiga och sandiga jordar som tidigt var attraktiva odlingsjordar. Topografin av flackt böljande karaktär anger också några attraktiva lägen för dolda gravar eller boplatser. Det rika fornlämningsbeståndet i anslutning till- eller i närområdet av de aktuella vägslingorna visade att samtliga berörda områden borde bli föremål för kontroller. Enstaka gravar (RAÄ 70 i Ödeshögs sn och 71 i Västra Tollstads sn) markerar ofta gravfält. Ett stort antal skålgropsförekomster finns i omgivningarna (RAÄ 69:1 och 2, 119 i Ödeshögs sn och RAÄ 28, 51:1, 51:2 och 52 i Västra Tollstads sn). Dessa indikerar i många fall boplatser, liksom förekomsten av lösfynd (RAÄ 65, 66 och 89 i Ödeshögs sn). Gravfälten i området (RAÄ 7, 116 och 117 i Ödeshögs sn) kan också indikera en dold boplatser i närheten eller också kan gravfältet vara större än vad som framkommit vid tidigare undersökningar (RAÄ 24 i Västra Tollstads sn). Gravfältet (RAÄ 24) vid Smörkullen har varit föremål för en av de större undersökningarna av främst äldre järnålder i västra Östergötland. Här undersöktes 280 gravar varav flera var vapengravar (Browall 2003:96ff). Gravfältets egentliga uträkning är okänd. Storleken på gravfältet visar att det omspanner ett större upptagningsområde. Därför var det motiverat med en arkeologisk utredning etapp 2 vid område 10 som kunde innehålla någon av de boplatser som borde ligga i närheten av detta gravfält. Det hårda exploateringsstrycket från jordbruket och den aktuella vägsträckningen gör att en del av de planerade områdena har minskat i yta ur ett arkeologiskt perspektiv. Även de nyupptäckta lämningarna vid områdena 3, 5 och 7 visar på det dolda kulturlandskapets potential i området. Om beskrivningar av de kända arkeologiska objekten och områdets arkeologiska potential hänvisas till Erika Räfs utredningsrapport etapp 1 (ÖLM 2006:1).

Undersökningsresultat

Sammanlagt undersöktes 159 m schakt som var 1,5 m breda inom en sträcka på 4,7 km. Den undersökta ytan omfattade 486 m² inom en 2500 m² stor exploateringsyta fördelad på fyra platser.

Undersökningsresultatet på de fyra områdena blev följande

Område 3 (RAÄ 118 i Ödeshögs sn)

1/840 km. Vägslinga, Ingvaldstorp 10:1 och Sjöstorp 1:1. Ca 500 m², i beteshage och åkerqip. På en platåliknande förhöjning av morän som sluttar svagt mot väster i riktning mot våtmarken. Boplatsläge. Objekt 1 i Ödeshögs socken (Räf, 2006, s 8 och 13).

Förundersökningsresultat: I Ingvaldstorps åkerqip på krönet av en liten ås under plöjskiktet med skärvsten i fanns ett tjockt mörkbrunt gruslager, där det vid utredningen framkom en krukskärva och en liten bit rödgods. I beteshagen på Sjöstorps ägor norr därom drogs ett 14 m långt schakt. Under ett sandigt myllager med förnan började ett svartbrunt fläckvis svagt sotigt 0,4 m tjockt sandlager med skärvsten och enstaka kolsplitter i. I detta lager låg ett bränt och ett obränt ben och en bit bränd lera (F2). På lagrets yta fanns några skärvor rödgods. Övre delen av lagret har uppenbarligen ärjats någon gång under historisk tid. I schaktet under det tjocka kulturlagret låg en rund, 0,80 m stor härd med skärvsten i riklig mängd på ytan tillsammans med sot och kol. Härden undersöktes ej. Den ligger i den bruna grusiga sandbotten. Boplatser täcker förmodligen hela platån, även väster om exploateringsytan.

Åtgärdsförslag: En arkeologisk undersökning av hela exploateringsytan föreslås.

Område 5 (RAÄ 119 och 220 i Ödeshögs sn)

Ca 2/600 km. Ny åkerkörväg för Sjöstorp 1:1. Från utredningen reducerad till en 300 m lång sträcka endast i beteshagen längst i söder (ca 1000 m²). Liten flack förhöjning i hagens norra del och i övrigt plan mark med moiga jordar. Objekt 1 i Ödeshögs socken (Räf, 2006, s 8 och 13). Vid utredningen framkom en enkel stenrad i norr strax söder om den flacka förhöjningen och en stenpackning ovanpå förhöjningen.

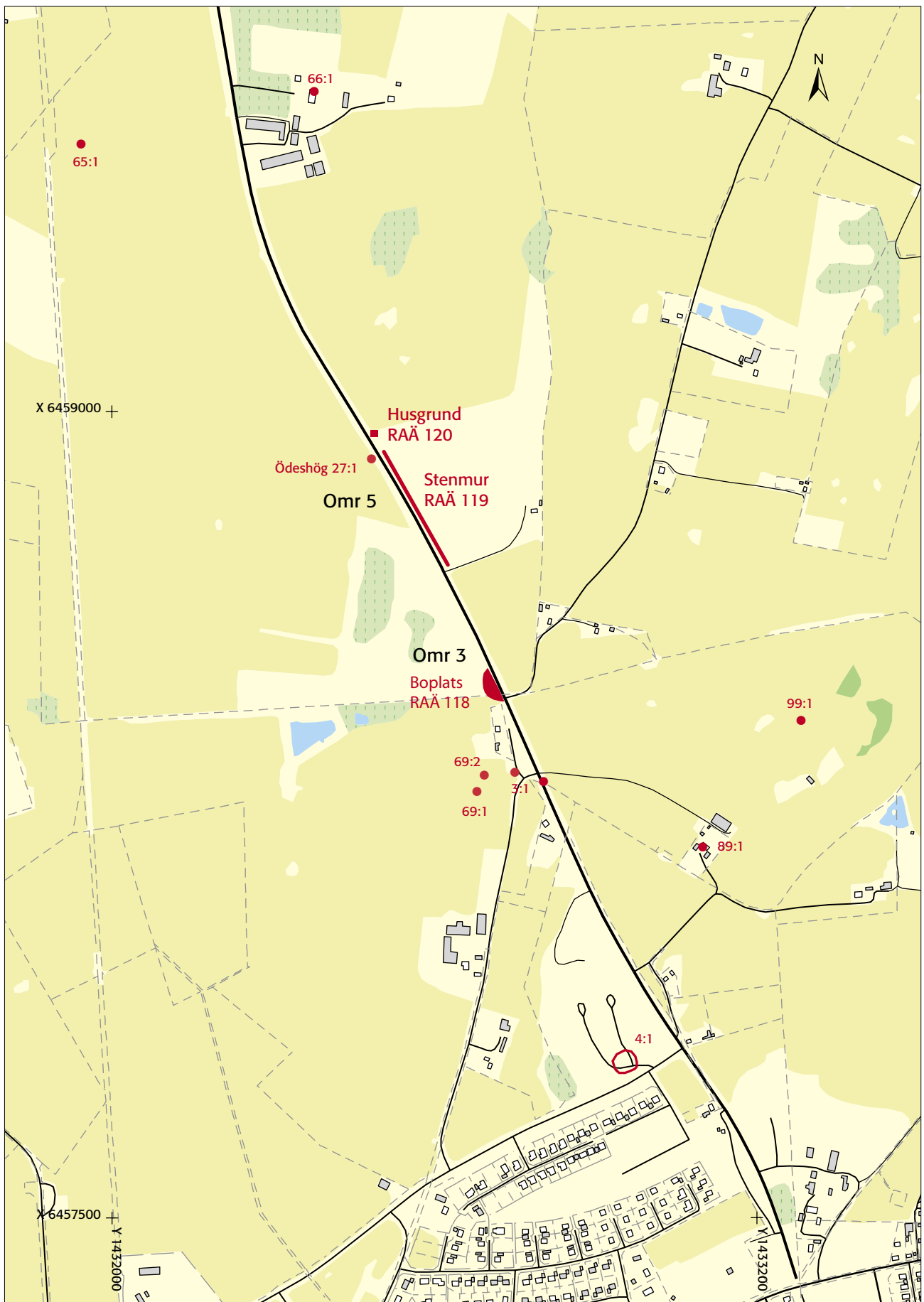

Fig 1. Utdrag ur fastighetskartan 8E 1g Ödeshög med undersökningsområdena 3 och 5 samt närliggande fornlämningar markerade.
Skala 1:10 000.

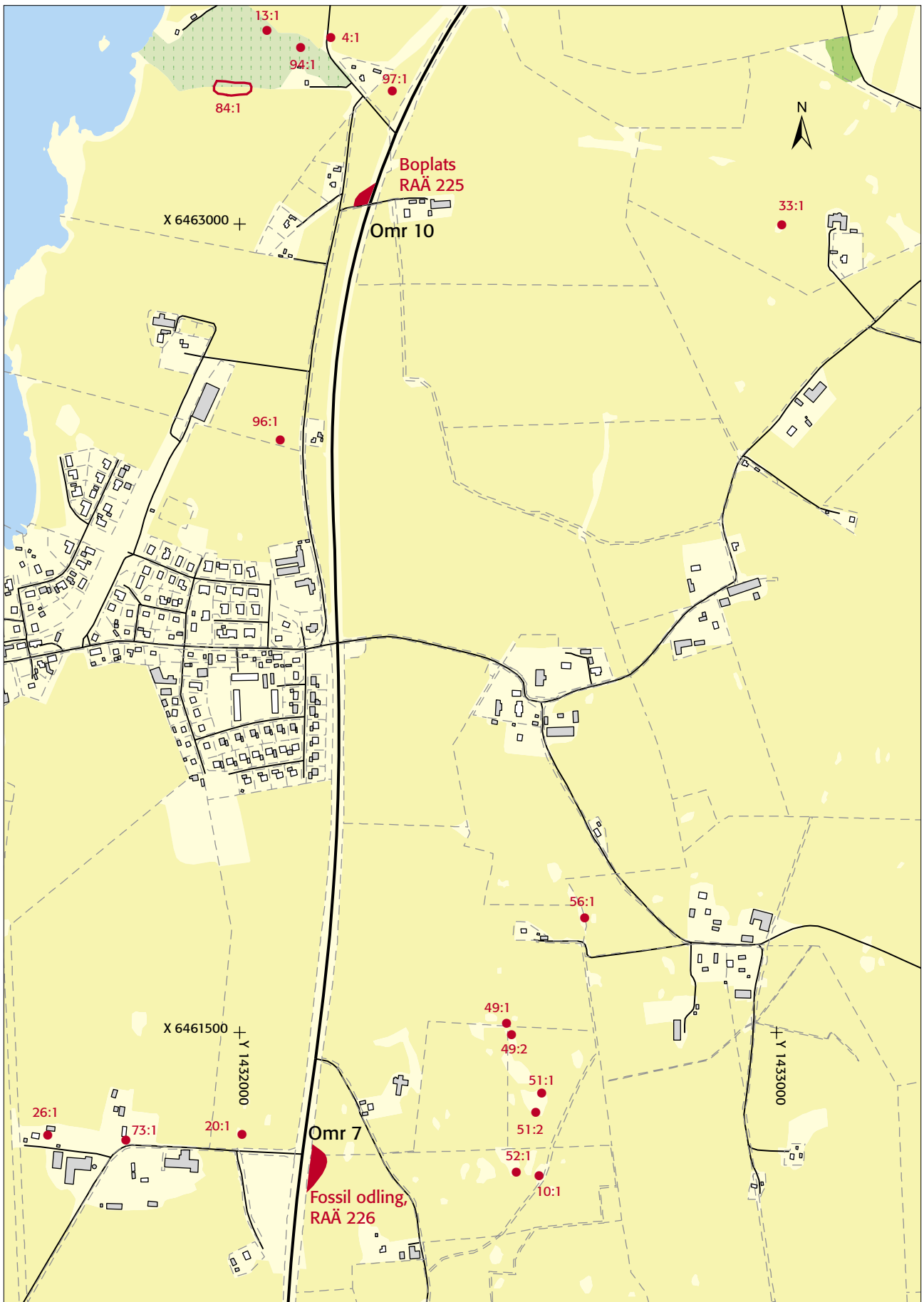

Fig 2. Utdrag ur fastighetskartan 8E 2g Västra Tollstad med undersökningsområde 7 och 10 samt närliggande fornlämningar markerade. Skala 1:10 000.

Fig 3. RAÄ 219, område 5. Norra delen av stenmuren framtagen. Muren är uppförd i skalmursteknik och kantstenarna är upp till en meter stora. Foto Bengt Elfstrand.

Förundersökningsresultat: Under förnan var det brun sand. Ca 115 m från södra änden av hagen syntes stenar glest från varandra som låg djupt i marken så bara topparna syntes. Dessa låg i samma riktning som enkelraden av ytligt liggande sten längre norrut, tolkad i utredningen som en möjlig stensträng. Tre schakt togs upp inom en 90 m lång sträcka mot nordväst längsmed Riksväg 50. I det sydostligaste 27 m långa schaktet rensades en 2 m bred stenmur fram (RAÄ 219) i hela schaktets längd. Stenmuren var nästan helt dold före torvningen. Den var byggd i skalmursteknik med två parallella ytterrader av tätt lagda 0,4–1,0 m stora klumpstenar med en flat lodrät sida vänd utåt. Mellan de två stenraderna fanns mindre sten uppkastad. På sina håll var muren skadad mot väster där den gamla vägen gått bara 0,50 m från muren innan den nuvarande riksvägen byggdes 1962 ca 7,5 m väster om muren. Detta förklarar den enkla stenraden norr därom i schakten 1 och 2 som är en del av muren. Man har uppenbarligen tagit sten och grus från muren till vägbygget. Muren har slutat 52 m längre norrut från schakt 3 där marken steg till en plan förhöjning. I skalmuren låg en halv tegelsten i söder och i schakt 1 förekom ett trasigt lieblad, enstaka rödgods och grönt fönsterglas med blåsor i bland stenarna. I schakten 1 och 2 fanns löst liggande sten intill den östra sidan om stenraden. Detta var odlingssten från den uppodling som skett i hagen under 1900 talet. Det har också varit björkskog i hagen innan den gjordes om till betesmark. Sjöstorp tillhörde före 1380 Skänninge kloster men kom 1385 att gå över till Alvastra kloster. 1628 ombildades det till säteri för att gå över till kungsgård 1726 med arrende. Stenmurarna har tillkommit under 1700 talet då Johan Gustaf Boije och sedan greve Karl Cronhielm arrenderade kungsgården Sjöstorp (Ridderstad 1918:749, Almquist 1947:992f). Stenmuren är markerad på en arealavmätning från 1787 (Lantmäteriet i Gävle). Stenmuren kan skönjas i terrängen i södra delen av hagen och syns endast som en flack förhöjning med enstaka stenar iakttagbara i markytan. Längre norrut i schakt 10 framrensades 12 m söderut från hagens norra gräns på en liten höjdplatå en tät stenpackning av knytnävsstora stenar som var 3 m brett tvärsöver schaktet. Packningen förmodades vara rester efter en väg eller möjligen en skadad stenpackning efter en förhistorisk grav men visade sig vara ett stenlagt parti framför den torpbyggnad (RAÄ 220) som också markerats på 1787 års karta. Efter framrensningen dokumenterades muren och därefter lades marken igen. Stenmuren är ej borttagen utan ligger kvar.

Åtgärdsförslag: Vägen förslås flyttas ca 10 m österut från nuvarande stängslet.

Fig 4. Utdrag ur en ägomätning över Sjöstorp från 1787. Stenmuren är markerad med en längd av 230 m väster om siffran 15. Norr därom är torpet placerat. Lantmäteriverket.

Område 7 (RAÄ 226 i Västra Tollstads sn)

4/780 km. Vägslinga, Forsby 7:1 och Forsby 10:1. En stor del av vägslingan berörs ej på grund av hög väglänt. Kvar är ca 500 m² i åker. Röjningsröse öster därom (objekt 4 i Västra Tollstads socken, se Räf 2006 s 9 och 13).

Förundersökningsresultat: Moiga jordar med ett mörkare lager under plöjskikt. Det mörka lagret som var åtminstone 24 m långt i schaktet och uppblandad med glest förekommande skärvstenar slutade med en rak linje som gick i öst-väst i norra änden av schaktet och norr därom framkom en 0,5 m stor härdrest av sot och kol med enstaka skärvstenar. Lagret är upp till 0,3 m tjockt. Lagrets uppbyggnad intill den nu kulverterade bäckfåran är av intresse. Härdens närvaro kan indikera en boplotsaktivitet under lagret. Det svarta skiktet utgör en trolig odlingsyta.

Åtgärdsförslag: Odlingsytan föreslås bli undersökt före exploatering.

Område 10 komplettering (RAÄ 225 i Västra Tollstads sn)

6/550 km. Vägslinga, Alvastra 12:1. Området runt vägslingan är kraftigt stört. I öster begränsas området av Riksväg 50, i söder av vägen mot Nävstad och i väster och norr av den borttagna järnvägsbanken. Exploateringsområdet ligger i en nästan plan åkergip av grusig myllig sand ca 0,3 m tjockt ovanpå brunt grus och fläckvist med sand. I det 31 m långa schaktet påträffades

under plöjskiktet i markbotten ett stolphål (A1) 26 m norr om Nävstadvägen. A1 hade en diameter på 0,30 m samt var 0,17 m djupt med konkav botten och fyllt med grått grus och sand. Stolphålet undersöktes. I övrigt fanns diffusa sotfläckar mellan 0,30–0,60 m stora mest spridda i norra delen av schaktet. Sammanlagt påträffades 5 sådana fläckar i hela schaktet. I plöjskiktet fanns det glas, porslin, tegelflis m m. Skärvstenar i små mängder förekom i åkerytan. Lämningarna består av en kraftigt sönderplöjd boplats. Åtgärdsförslag: Boplatsen är i ett så skadat skick att det inte går att utläsa vidare arkeologisk information. Ingen vidare åtgärd föreslås.

Sammanfattande åtgärdsförslag

Område 3 (RAÄ 218 i Ödeshög), en boplats, slutundersöks, område 5 (RAÄ 219 i Ödeshög) vägen flyttas 10 m österut från nuvarande stängsel, område 7 (RAÄ 226 i Västra Tollstad) en fossil odlingsyta undersöks vidare och vid område 10 (RAÄ 225 i Västra Tollstad) förstörda boplatsrester föreslås ingen vidare åtgärd.

Linköping i mars 2007

Bengt Elfstrand

Referenser

- Almquist, Joh. Ax. 1947. *Frälsegodsens i Sverige under storhetstiden. 3-dje delen, band 2.* Skrifter utgivna av Svenska Riksarkivet. Stockholm.
- Browall, Hans. 2003. *Det forntida Alvastra.* Statens Historiska Museum. Monographs 6. Stockholm.
- Ridderstad, Anton. 1918. *Östergötlands beskrivning, med dess städer samt landsbygdens socknar och alla egendomar. Del II:2.* Stockholm.
- Räf, Erika. 2006. *Ombyggnad av Rv 50 sträckan Ödeshög–Alvastra. Ödeshögs och Västra Tollstads socknar, Ödeshögs kommun, Östergötlands län. Arkeologisk utredning etapp 1. ÖLM rapport 2006:1.* Linköping.
- Svantesson, Sven-I. 1981. *Beskrivning till jordartskartan Hjo SO. SGU. Serie Ae Nr 44.* Uppsala.

Otryckta källor

- Riksantikvarieämbetets Fornminnesinformationssystem, FMIS.
- Lantmäteriverket i Gävle, Historiska kartor, Sjöstorp nr 1, Ägomätning och rågångsbestämning 1787, Ödeshögs socken, Östergötlands län. D 151-57:1.

Administrativa uppgifter

Län: Östergötland
Landskap: Östergötland
Kommun: Ödeshög
Socken: Västra Tollstad och Ödeshög
Plats: Ingvaldstorp 10:1, Sjöstorp 1:1, Forsby 7:1, Forsby 10:1 och Alvastra 12: 1
Fornlämning: 218, 219 och 220 i Ödeshögs sn samt 225 och 226 i Västra Tollstads sn

Läge: Fastighetskartan 8E 1g Ödeshög, 084 16 och 8E 2g, Västra Tollstad, 084 26
Undersökningens mittpunkt: X6461,25 Y1432,15
Koordinatsystem: RT 90 2,5 gon V
Höjdsystem: RH 00

Riksantikvarieämbetets dnr: 421-3811-2006
Länsstyrelsens dnr: 431-19257-06
Länsstyrelsens beslutsdatum: 2006-11-01
Projektnummer: 1510212
Intrasisprojekt: O2006152
Rapportnummer: 2007:30

Ansvarig arkeolog: Bengt Elfstrand

Beställare: Länsstyrelsen i Östergötlands län
Kostnadsansvarig: Vägverket Region Sydöst

Undersökningstid: 2006-11-21-23
Undersökningsområde: 4,7 km
Undersökt yta: 486 m²

Fynden förvaras på UV Öst i väntan på fyndfördelning.
Dokumentationsmaterialet förvaras på ATA (Antikvarisk topografiska arkivet), Stockholm.